

NÉMETHNÉ PÁL Katalin

VÁLLALKOZÓI VÁRAKOZÁSOK 2003 TAVASZÁN

A GKI Gazdaságkutató Rt. többféle felmérést is készít a magyarországi vállalkozások körében. Legrégbbi – és talán a leginkább ismert – kutatási eszköze a strukturális felmérés, amelyet félévente készít a húsz főnél nagyobb cégek körében. Ez a kérdőív – a havi, illetve negyedévi konjunktúra-kérdőívektől eltérően – meglehetősen részletes és számos kérdésről nem a változások irányát kérdi, hanem a rangsort, sőt helyenként a számadatot is. Erre azért van szükség, mert nem a gazdasági kilátások, a környezet alakulását kívánják vizsgálni vele, hanem a vállalkozások helyzetét, versenyképességük alakulását, ennek belső és külső tényezőit.

A 2003. évi vállalati helyzetről és kilátásokról kétszer kértünk véleményt a cégektől: először 2002 októberében, majd 2003 februárjában. A két időpont között – bár sok minden történt az országban és világban is – a legnagyobb különbséget az jelentette, hogy tavaly ősszel még csak távoli lehetőség volt az iraki háború, az idei felméréskor pedig már küszöbön állt. A hazai körülmények leginkább a forint árfolyamában tértek el, hiszen ősszel még tartott az állandó forinterősödés, a tavaszi felmérés időszakára pedig már stabilizálódott az árfolyam. A világ gazdasági helyzet akkor is, most is a stagnálás és a recesszió határán billegett, bár mindkét időszakban voltak a közelgő fellendülésre utaló jelek is.

A GKI Rt. 2003 tavaszi felmérésére tízezer kérdőívet küldtünk szét, ebből 501 értékelhető darab érkezett vissza a kért határidőn belül. A válaszadók 15%-a állami, önkormányzati, illetve egyéb köztulajdonban levő, 74%-a belföldi magáncég, 7%-a külföldi tulajdonban levő volt, 4%-ot nem sikerült azonosítani. A kérdőívet húsz főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknak küldtük meg. A válaszolók 58%-a ötven főnél kevesebbnek munkát adó kisvállalkozás, 27%-a 51 és 300 fő közötti középvállalat és 12%-a ennél is többet foglalkoztató nagyvállalat volt, 4% adata nem volt azonosítható.

A GKI Rt. felméréseit az jellemzi, hogy a válaszadók között a valóságosnál kisebb arányban képvisel-

tetik magukat a kis- és középvállalkozások, míg a nagyok igencsak túlreprezentáltak. Emiatt a válaszokat nem súlyozzuk a vállalati méret adataival, – ha mégis, akkor ezt külön jelezzük – így a nagyvállalatok véleményének súlya közelít a gazdaságban betöltött szerepükéhez, de a kicsiké sem sikkad el. Általános tapasztalat, hogy a kisvállalkozások mindig borúlátóbban ítélik meg a gazdasági jelenségeket, mint a nagyok. Ez valószínűleg kiszolgáltatottabb helyzetükből, illetve korlátozottabb információikból fakad. A kisvállalkozások viszonylag kis arányát az is ellensúlyozza, hogy a nagy multinacionális cégek hazai leányvállalatai sem szerepelnek a válaszadók között, ezért az ő sok szempontból kedvezőbb helyzetük nem viszi el pozitív irányba az összképet. A válaszadók összetétele ezekkel a megjegyzésekkel együtt sem tekinthető országosan reprezentatívnak, viszont elég jó képet ad a magyar gazdaság derékhadát alkotó cégek helyzetéről és attitűdjeiről. (1. táblázat)

A válaszadók gazdálkodási helyzete elég jó volt. 2002 őszén 82%-uk várt nyereséget a tavalyi évre, most tavasszal 76%-uk közölte, hogy el is érte. Veszteséges 14% lett, ez csak egy százalékkal több, mint ahányan erre számítottak. Jelentősen megváltozott a nullszaldósan gazdálkodók aránya: ősszel a válaszadók 4%-a számított erre, tavasszal 10% jelezte, hogy zéróval zárta az évet.

1. táblázat

A válaszok nemzetgazdasági ágak közötti megoszlása

	Darab	Százalék
Mezőgazdaság	82	16,4
Ipar	155	30,9
Építőipar	37	7,4
Kereskedelem	105	21,0
Szállítás, távközlés	35	7,0
Szolgáltatások	69	13,8
Azonosítatlan	18	3,6
Összesen	501	100,0

Forrás: GKI Rt. felmérés

Nyereségesen elsősorban a kis- és középvállalatok gazdálkodtak, az előbbiek 79%-a, az utóbbiak háromnegyede adott ilyen jelzést. A nagyvállalatoknál viszont már csak 57%. Az ő körükben volt a legtöbb veszteséges cég is, az előbbiek 11, illetve 15%-ával szemben 33%. Tulajdonosi metszetben a belföldi magáncégek és többségi külföldi tulajdonban levők zöme gazdálkodott nyereségesen tavaly (78, illetve 76%-uk), a köztulajdonban levőknél ez az arány csak 65%-ot ért el, ellenben egynegyedük adott hírt veszteségről. Ágazati bontásban az építőipari cégek voltak a leg-sikeresebbek, 89%-uk jelzett nyereséget a tavalyi évre, veszteséget csak 8%. Leggyengébben pedig a szállítás és a távközlés vállalatai gazdálkodtak, közülük csak 59% lett nyereséges és 24% zárta veszteséggel a tavalyi évet.

A vállalkozások egyharmada jövedelmezőségének javulására, egynegyede pedig romlására számít 2003-ban. Ez alól kivételt jelent a szállítás és távközlés ágazat, ahol csak a cégek 6%-a bízik a jövedelmezőség javulásában, és több mint a fele romlást jósol.

Romlott a vállalkozások tőkeellátottsága. Ősszel még a cégek 14%-a, most tavasszal már egyötöde tartotta súlyosan tőkehiányosnak önmagát. Megfelelőnek ősszel a válaszadók 43, tavasszal 37%-a tartotta a tőkéjét. A tőkehiány elsősorban a nagyvállalatokat (35%) és a köztulajdonban levőket (32%) jellemzi. A középvállalatok 16%-a, a külföldi tulajdonban levők 8% adott ilyen jelzést. Az ágazatok közül a szállítás és távközlést (38%), valamint a mezőgazdaságot (33%) sújtja a tőkehiány.

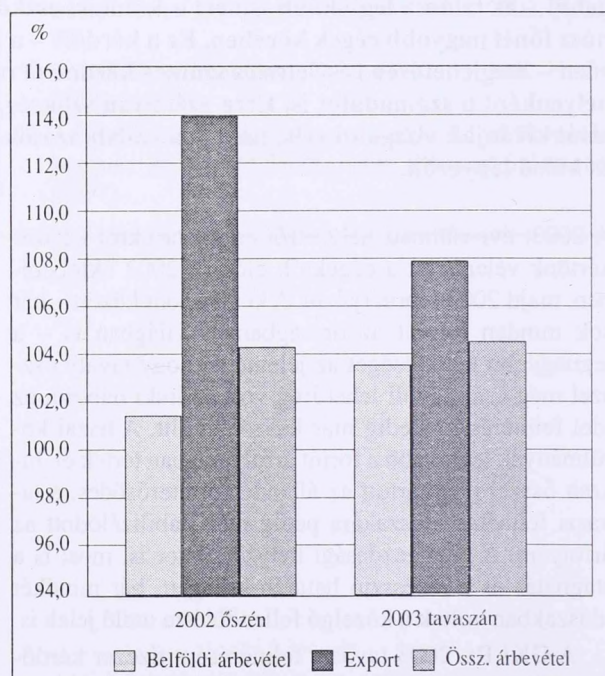
A kedvezőtlen körülmények elleni védekezésül a vállalkozások – ha tudják – elsősorban az előremene-külést választják. A válaszadók 39%-a jelezte, hogy expanzív stratégiával készül a következő évekre. 35% stabilizálni akarja helyzetét, és csak 6% tervez visszafejlesztést. A tevékenység felszámolására 1%-nál kevesebb gondol. Az expanziós törekvések elsősorban

a középvállalatokat jellemzik, de a kisvállalkozásokban is erősek ezek a hajlamok. A tulajdonos is meghatározó szerepet játszik: a külföldiek 49%-a, a belföldi magáncégek 38%-a akar expandálni a következő években, a köztulajdonban levőknek csak 32%-a. Az ő körükben a legmagasabb – 7% – a visszafejlesztők aránya. Az ágazatok között elsősorban a kereskedelmi (46%) és az ipari (44%) cégek terveznek expanziót, a mezőgazdaságiak (10%) és a szállítók (9%) visszafejlesztést.

A kérdőívek feldolgozásakor az első szembeszökő megállapításunk az volt, hogy a vállalkozások átlagosan ugyanakkora árbevétel-növekedést várnak az idei évre, mint az ősszel, azonban az exportban kisebb, a belföldi piacon nagyobb emelkedésre számítanak. (1. ábra)

1. ábra

Az árbevételre vonatkozó vállalkozói várakozások

Forrás: GKI Rt. felmérések

A vállalkozások termelésük, szolgáltatásuk bővítése előtt a legfőbb akadályt a rossz piaci helyzetben látják. A vizsgált akadályokat a következő gyakorisági sorrendben említették:

1. A belföldi kereslet korlátai.
2. Tisztességtelen verseny.
3. Tőkehiány, likviditási zavarok.
4. A vevők fizetési késedelmei.
5. Tisztességtelen verseny.
6. Az állam magatartásának kiszámíthatatlansága.

7. A külpiacokon jelentkező kereslet korlátai.
8. A forrásbevonás kedvezőtlen feltételei.
9. A meglevő kapacitások alacsony műszaki színvonal.
10. A szakképzett munkaerő hiánya.
11. Munkaerővel kapcsolatos egyéb problémák.
12. A külföldi piacra jutás kedvezőtlen hazai intézményi és pénzügyi háttére.
13. Kedvezőtlen infrastrukturális feltételek.

A korábbi felmérések tapasztalatai is hasonló sorrendet eredményeztek, bár voltak évek, amikor az állam magatartásának kiszámíthatatlansága megelőzte a vevők fizetési késedelmeit. Ezek az akadályok azonosak a különféle vállalatcsoportok számára

A vállalkozások átlagosan 77,8%-os kapacitáskihasználást jeleztek, ami kedvezőbb az őszi 74,5%-nál. A vállalatméret szerint nem találtunk szignifikáns különbségeket, az azonban figyelemre méltó, hogy a köz-tulajdonban levő cégek 72,7%-ra, míg a belföldi magáncégek 79,2%-ra és a külföldi tulajdonban levők is 77,2%-ra terhelik le meghatározó kapacitásaikat. (2. táblázat)

2. táblázat

A válaszadó vállalkozások kapacitás-kihasználása

A vállalati létszámmal súlyozott átlagok, százalék	
Mezőgazdaság	84,1
Ipar	83,3
Építőipar	77,3
Kereskedelem	72,4
Szállítás, távközlés	72,1
Szolgáltatások	91,0
Összesen	77,8

Forrás: GKI Rt. felmérés

A viszonylag jó kapacitás-kihasználás és eredményes gazdálkodás dacára a válaszadó vállalkozások expanziós törekvéseiket nem beruházásaik növelése útján kívánják megvalósítani. A cégek átlagosan 4,2%-kal tervezik növelni beruházásaik volumenét az előző évhez képest. A legdinamikusabb fejlődés a kereskedelemben várható, itt a beruházások 7,6%-os növelését jelezték, a szolgáltató szektorban 3,7-et. A tavalyi szintet akarják tartani a mezőgazdasági vállalkozások és a többi ágazat is alig-alig szándékozik emelni a beruházási ráfordításokat.

Bár a válaszadók nem becsülik a le a beruházások szerepét a cég versenyképességének, korszerűségének szinten tartásában, javításában, a piaci magatartás javításának nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. Fontos-

nak tartják a munkaerő fejlesztését, motiválást is, viszont elkeserítően csekély szerepet szánnak a kutatás-fejlesztésnek. (3. táblázat)

3. táblázat

Milyen szerepet tulajdonítanak a válaszadók egyes tényezőknek versenyképességük javításában?

A válaszok aránya, százalék		
Tényező	Jelentéktelen szerepe van	Nagyon jelentős szerepe van
Intenzív piackutatás	13	25
Az értékesítési feltételek, az eladás utáni szolgáltatások javítása	14	22
Az értékesítési hálózat fejlesztése	21	22
Nagyobb beruházás	26	21
A képzettség növelése	11	16
Az ösztönzési rendszer fejlesztése	9	15
Erőteljes reklám, P+R tevékenység	18	15
Saját kutatás, műszaki fejlesztés	49	15
Térítésmentes technológiatranszfer	76	3
Szabadalom, licenc, know-how vásárlás	82	2

Forrás: GKI Rt. felmérések

A vállalatcsoportok értékrendje sem méret, sem tulajdonos szerint nem mutatott lényeges eltérést. Az apróbb különbségek közül említésre érdemes az, hogy a kisvállalkozások mind a saját kutatásnak, műszaki fejlesztésnek, mind a szabadalom, licenc, know-how vásárlásnak nagyobb arányban szántak jelentős szerepet versenyképességük fejlesztésében, mint a nagyobbak. A technológia transzfer a középvállalatok, illetve a külföldi többségűek számára volt nagy arányban fontos. Úgy tűnik tehát, hogy kisvállalkozások igenis felismerték a kutatás-fejlesztési eredmények alkalmazásának fontosságát a talpon maradásban, de a technológiához való hozzáférés már korlátokba ütközik náluk. Ezt támasztja alá az is, hogy a nagyobb beruházásoknak ez a csoport szán a legkisebb arányban jelentős szerepet.

Meglepő volt az is, hogy az erős reklámtevékenységükről ismert külföldi cégek kisebb arányban szántak szerepet a P+R tevékenységnek a versenyképességük, korszerűségük szinten tartásában, mint a hazai cégek. Ez nyilván nem azt jelenti, hogy csökkenteni kívánnák reklámozási aktivitásukat,

A nagyon fontos minősítések aránya nemzetgazdasági áganként (%)

	Mezőgazdaság	Ipar	Építőipar	Kereskedelem	Szállítás, távközlés	Szolgáltatások
Saját kutatás, műszaki fejlesztés	8	17	9	10	13	23
Szabadalom, licenc, know-how vásárlás	2	2	3	3	0	6
Térítésmentes technológia transzfer	0	8	0	0	4	2
Nagyobb beruházás	32	20	22	21	23	9
Intenzív piackutatás	13	28	28	31	25	21
Az értékesítési hálózat fejlesztése	7	26	13	37	7	17
Erőteljes reklám, P+R tevékenység	5	13	9	32	13	12
Az értékesítési feltételek, az eladás utáni szolgáltatások javítása	14	14	15	43	17	21
A képzettség növelése	12	15	27	18	13	17
A ösztönzési rendszer fejlesztése	19	12	19	15	17	18

Forrás: GKI Rt. felmérések

inkább csak másban tulajdonítanak jelentőséget neki. Az értékesítési feltételek és az eladás utáni szolgáltatások javítása viszont ebben a vállalatcsoportban kapta a legtöbb „nagyon fontos” minősítést.

A nemzetgazdasági ágak természetesen eltérően rangsorolták a különféle tényezők fontosságát a versenyképesség megőrzése, javítása szempontjából. Kissé lehangoló, hogy a fejlesztéssel kapcsolatos tényezők az anyagi ágakban is az értékesítéssel kapcsolatosak mögé szorulnak, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy e téren még mindig óriási lemaradások vannak. (4. táblázat)

Nagyon egységesnek bizonyultak a válaszadók a preferenciákat firtató kérdésekre adott válaszaikban. A gazdálkodási törekvéseket a költségek csökkentése vezeti, ezt szorosan követi az árbevétel, illetve a nyereség növelése. Ezekről a céloktól messze elmaradó arányban említették a munkavállalók jövedelmének, majd a vállalati vagyonnak, illetve a likvid tőkének a növelését, a veszteség és az adósságállomány csökkentését. A sort nem a tulajdonosok jövedelmének növelése zárta, mert a fizetendő adó minimalizálása kissé még hátrább került a gazdálkodási preferenciák között.

A vezetési-szervezési törekvések között a jó üzleti kapcsolatok kiépítése kapta a legtöbb említést, ezt a jól képzett szakemberek megszerzése, megtartása követte. Igen örömdetes, hogy ezután a termékek, szolgáltatások minőségének javítását tartották fontosnak igen sokan, majd a jó hírnév és a jó informális kapcsolatok kiépítése következtek. Ezután a marketing fejlesztése, új termékek, technológiák meghonosítása jött. A ritkán

említett célok közé tartozott a cégen belüli konfliktusok minimalizálása, a környezetvédelmi szempontok érvényesítése és a nemzetközi elismerés kivívása.

Ezek a preferencia-sorrendek évek óta így alakulnak. Az is régi megfigyelésünk, hogy e téren nincs érdemi különbség a vállalatok mérete, tulajdonosa szerint, és a nemzetgazdasági ágak között is csak csekély eltérések találhatók.

A strukturális felmérésben nem csupán rendszeresen ismétlődő kérdéseket szoktunk feltenni, hanem érdeklődünk az adott időszak aktuális kérdéseivel kapcsolatos vállalati vélemények iránt is. 2003 tavaszán az energialogikális liberalizáció következményeit vizsgáltuk. Első megállapításunk az, hogy a vállalkozások igen óvatossá kívánnak élni a piac megnyitása kínálta lehetőségekkel. (5. táblázat)

5. táblázat

Tervezett reagálások az energiapiac megnyitására

A válaszok megoszlása, százalék		
	Villamos energia piacon	Földgáz piacon
Biztos, hogy más szolgáltatót vesz igénybe	0,4	0,9
Valószínű, hogy szolgáltatót vált	8,2	5,7
Nem várható érdemi változás	91,4	93,4

Forrás: GKI Rt. felmérés

A kisvállalkozások számára egyelőre kevesebb lehetőség kínálkozik szolgáltató váltásra, mégis az ő körükben jeleztek a legnagyobb arányban határozott erre irányuló szándékot. A szolgáltató váltást a nagyvállalatok körében fontolgatják a legtöbben (áram 11%, gáz: 7%). A hazai cégek hűségesebbek, de még a külföldi tulajdonban levők 77%-a is azt mondta, hogy nem várható változás a villamos áram és 88%-a, hogy a földgáz ellátásában.

Áramszolgáltatót határozottan főként az iparvállalatok, gáz-szolgáltatót az ipari és a szolgáltatásban dolgozó cégek kívánnak váltani és mindkét energiafajtánál az ipari, valamint az építőipari válaszadók tartják valószínűnek, hogy élnek a piacnyitás adta lehetőséggel.

A vezetői preferenciák között már láttuk, hogy a környezetvédelmi szempontok érvényesítése elég hátul szerepel. Erre némi magyarázatot jelent, hogy a válaszadók csupán 13%-a gondolja, hogy cége nem fe-

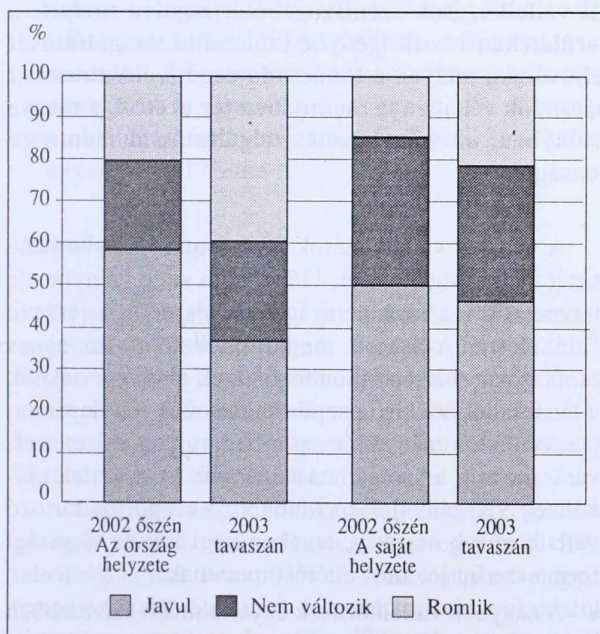
vállalatok, illetve a belföldi magáncégek érzik magukat. A nemzetgazdasági ágak közül főleg a mezőgazdaságban és az építőiparban dolgozók közül jelezték sokan, hogy nem felelnek meg az uniós környezetvédelmi követelményeknek. A szolgáltatások, a kereskedelem és az ipar területén viszont igen nagy arányban vélik úgy a cégek, hogy ők teljesen EU-konformak e téren.

A vállalkozók pesszimistábban látják mind saját helyzetüket, mind a magyar gazdaság kilátásait idén tavasszal, mint a múlt ősszel. Ebben nyilván szerepet játszik a várt élénkülés elmaradása és az erősen puska-poros világpolitikai légkör. (A felmérés három héttel az első bagdadi bombázás előtt készült.) A borúlátás elsősorban a makrogazdasági tényezőkre vonatkozik, a cégek saját helyzetére vonatkozó várakozások kevésbé romlottak, sőt többen várnak idén javulást maguk, mint a nemzetgazdaság számára. (6. táblázat)

Meglepő módon az általában mindenkinél borúlátóbb kisvállalkozások most optimistábbnak bizonyultak a másik két méretcsoportnál. Mind a saját (47%), mind a nemzetgazdasági kilátásokat (38%) ők ítélték meg a legnagyobb arányban javulóknak. Nem szokatlan viszont, hogy a tulajdonosi csoportok között a külföldiek a legbizakodóbbak, most 62%-uk várt javulást a saját és 43%-uk az ország helyzetében ez évre.

6. táblázat

A válaszadók várakozásai 2003-ra

Forrás: GKI Rt. felmérések

lel meg az EU környezetvédelmi előírásainak, 69% úgy véli, hogy többé-kevésbé és 18% pedig, hogy teljesen megfelel annak. Lemaradásban a kis- és közép-

Felhasznált irodalom

1. Némethné Pál Katalin – Papanek Gábor – Petz Raymund (2001): A vállalati várakozási felvétel megbízhatóságáról. Statisztikai Szemle, szeptember
2. Némethné Pál Katalin (1999): A GKI Gazdaságkutató Rt. üzleti felmérései. Vezetéstudomány, 1. szám
3. Némethné Pál Katalin: A magyar vállalatvezetők a változó gazdaságban. Előadás a Ipar- és Vállalatgazdaságtan Konferencián
4. Papanek, Gábor – Petz, Raymund – Vértess, András (1997): EU Harmonized Enterprise Surveys in Hungary. Statistical Review, Special Edition
5. Petz Raymund (1999): A gazdasági szereplők várakozásainak a vizsgálata a GKI Rt. konjunktúra tesztjeinek a tükrében. MTA KTI
6. Petz Raymund (1994): A vállalati törekvések (preferenciák) vizsgálatának módszertani alapkérdései. OTKA-kézirat
7. Tóth I. J. – Vincze J. (1999): Hihetünk-e a vállalati felvételeken alapuló kutatások eredményeinek? Statisztikai Szemle. 10-11. sz.